

Γιατροί και Θεραπείες στα αρχαία Άβδηρα

Τα Άβδηρα, η αποικία των Ιώνων στα θρακικά παράλια, από την αρχή της ίδρυσής τους αντιμετώπισαν θέματα υγείας των κατοίκων, οφειλόμενα σε ασθένειες και τραυματισμούς από πολεμικές συγκρούσεις.

Η πόλη σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας της περιβαλλόταν από έλη, που αποτελούσαν εστίες νοσηρότητας και ήταν δύσκολο να αποξηρανθούν, καθώς τα τροφοδοτούσαν φυσικά φαινόμενα και οι εκβολές του Νέστου.

Φιλολογικές μαρτυρίες και αρχαιολογικά κατάλοιπα μας προσφέρουν μια αρκετά σαφή εικόνα των ιατρικής φύσης προβλημάτων που προέκυπταν και της αντιμετώπισής τους.

Η ιατρική κατά την αρχαιότητα

Το σημαντικότερο αγαθό του ανθρώπου είναι η καλή υγεία. Η επιδίωξή της υπήρξε πρωταρχικό μέλημά του και ο φόβος για την απώλειά της και την

πορεία προς την αρρώστια και, κυρίως, τον θάνατο, τον οδήγησε στην εξεύρεση μέσων και τρόπων για την προάσπισή της. Η φροντίδα της θεωρήθηκε αρχικά ότι τελεί υπό τον έλεγχο και την προστασία της θείας δύναμης.

Η σημαντικότερη αρχαιοελληνική θεότητα που είχε επωμιστεί την θεραπεία των ανθρώπων ήταν ο γιός του Απόλλωνα, ο **Ασκληπιός**. Στα ιερά του, τα **Ασκληπιεία**, εκτός από τη λατρεία του θεραπευτή θεού εφαρμοζόταν και η ιατρική από τους ιερείς, τους **Ασκληπιάδες**. Τα σημαντικότερα και

πιο γνωστά Ασκληπιεία ήταν της Επιδαύρου και της Κω.

Παράλληλα, υπήρχε και το επάγγελμα του ιατρού, το οποίο εμφανίζεται στην Ιωνία από τον 6ο αιώνα π.Χ. Οι πιο διάσημοι γιατροί της αρχαιότητας ήταν ο **Ιπποκράτης**, που έζησε τον 5ο αι. π.Χ. και ο **Γαληνός** που έδρασε τον 2ο αι. μ.Χ. Με τις μελέτες των ιατρών η ιατρική απομακρύνθηκε από τη σφαίρα του θείου και εξορθολογίστηκε, καθώς τα αίτια της ασθένειας αναγνωρίστηκαν ως φυσικά και η θεραπεία βασίστηκε στην προσεκτική συγκριτική παρατήρηση με την εξέταση του ασθενούς και όχι στην προσφυγή σε μυστικιστικές θεοκρατικές ερμηνείες.

Η ίαση των ασθενών απαιτούσε πλήθος επεμβάσεων, μερικές από τις οποίες ήταν ιδιαίτερα τολμηρές, όπως οι κρανιακές εγχειρήσεις. Για την πραγματοποίησή τους οι ιατροί ήταν εφοδιασμένοι με σειρά εξειδικευμένων εργαλείων τα οποία μετέφεραν μέσα σε θήκες από ξύλο, δέρμα, ελεφαντόδοντο ή χαλκό. Τα

χάλκινα ή σιδερένια ιατρικά εργαλεία χρονολογούνται από τον 1ο έως τον 3ο αι. μ.Χ. και προορίζονταν για χρήση που

απαιτούσε μεγάλη ακρίβεια και αποτελεσματικότητα.

Ταυτόχρονα αναπτύχθηκε η φαρμακολογία. Ήδη από τον 4ο αι. π.Χ. ο **Θεόφραστος** συνένταξε επιστημονικές πραγματείες για τη χρήση των βοτάνων. Ο **Διοσκουρίδης** ήταν γιατρός, πιο γνωστός όμως είναι ως βοτανολόγος και φαρμακολόγος. Έζησε τον 1ο αιώνα μ.Χ. και η μεγάλη συνεισφορά του είναι η αποθησαύριση όλων των έως τότε γνώσεων σε θέματα «ιατρικής ύλης», δηλαδή φαρμάκων που προέρχονται από ζώα, φυτά και ορυκτά.

Η συνηθέστερη φαρμακευτική ουσία κατά την αρχαιότητα ήταν το **λύκιον**. Από το φυτό αυτό παρασκευάζονταν αλοιφές για διάφορες ασθένειες, οι οποίες φυλάσσονταν σε ειδικά πήλινα αγγεία, που πολλές φορές έφεραν εγχάρακτο το όνομα του φαρμακοποιού. Χρήσιμα για τις ναρκωτικές ιδιότητές τους ήταν το **όπιο** και το **κώνειο**. Το τελευταίο, σε μεγάλες δόσεις είναι ισχυρό δηλητήριο, γνωστό από την θανάτωση του Σωκράτη.

Απεικονίσεις φαρμακευτικών φυτών από εικονογράφηση της μελέτης «Περί Υλης Ιατρικής» του Διοσκουρίδη (κώνειον, κέστρον και κάρω)

Ασθένειες των Αβδηριτών

Η νεκρή που υποβλήθηκε σε κρανιακή επέμβαση

Το αρχαιότερο γνωστό ιατρικό περιστατικό των Αβδηρίων χρονολογείται στα τέλη του 7ου αι. π.Χ. και αφορά μία εικοσάχρονη κάτοικο από την πρώτη αποικιακή ομάδα, τους Κλαζομένιους. Η νεαρή γυναίκα χτυπήθηκε στο κρανίο από βλήμα σφενδόνης. Την δύσκολη περίπτωση αντιμετώπισε με επιτυχία ο χειρουργός της αποικιακής αποστολής, ο οποίος ακολούθησε μια πολύ προηγμένη πρακτική, την απόξυση με ειδικό ξέστρο. Η ασθενής επέζησε και πέθανε 20 χρόνια αργότερα από άγνωστη αιτία. Το γεγονός καταδεικνύει το υψηλό επίπεδο της ιατρικής επιστήμης κατά την εποχή αυτή.

Δεν θα μπορούσαμε όμως να ισχυριστούμε το ίδιο και για το επίπεδο της υγείας των κατοίκων, η οποία ήταν προβληματική. Οι κακές κλιματολογικές συνθήκες προκαλούσαν ποικίλες ασθένειες, όπως η ελονοσία, και μεγάλο αριθμό θανάτων, κυρίως παιδιών και βρεφών. Τα εκτεταμένα νεκροταφεία με τους παιδικούς και βρεφικούς τάφους εικονογραφούν την κατάσταση αυτή που οδήγησε την αποικία σε εξασθένηση. Η ανθρωπολογική μελέτη των οστών κατέδειξε το είδος και την φύση αυτών των προβλημάτων υγείας.

Ταφή βρέφους σε πήλινο αγγείο

Στα τέλη του 5ου αι. π.Χ., όταν ο Ιπποκράτης επισκέφθηκε τα Άβδηρα, είχε την ευκαιρία να εξετάσει διάφορους ασθενείς, τα περιστατικά των οποίων αναφέρει λεπτομερώς στις επιστολές του: ανεξήγητος και επώδυνος πυρετός, δυσμηνόρροια, νοητικές διαταραχές, κώφωση, πονοκέφαλος, βήχας, είναι μερικά από τα συμπτώματα των ασθενειών που ταλαιπωρούσαν τους κατοίκους της παραθαλάσσιας πόλης.

Στις αρχές του 3ου αι. π.Χ. μια περίεργη επιδημία εξαπλώθηκε στα Άβδηρα: όλοι οι κάτοικοι καταλήφθηκαν από ισχυρό πυρετό με συχνούς παροξυσμούς που διαρκούσε 7 ημέρες. Κατά την έβδομη ημέρα, αιμορραγίες από τη μύτη ή άφθονη εφίδρωση σταματούσαν τον πυρετό. Η ασθένεια προκαλούσε επίσης νοητικές διαταραχές και όλοι περιφέρονταν κάνοντας θεατρικές κινήσεις και απαγγέλλοντας μεγάλωφωνα αποσπάσματα τραγωδίας.

Ο αβδηριτισμός, η χαρακτηριστική «μωρία» των κατοίκων της πόλης που τόσα σκωπτικά σχόλια προκάλεσε κατά την αρχαιότητα, θα πρέπει να οφείλεται στην κακή κατάσταση της υγείας του πληθυσμού και την γενικότερη κακουχία του οργανισμού που προξενούσε το νοσηρό κλίμα με τα έλη, την υγρασία και τα έντομα.

Όπως δηλώνουν τα ευρήματα από τους τάφους, οι συνηθέστερες ασθένειες ήταν οι αρθρίτιδες, οι παθήσεις της σπονδυλικής στήλης και οι οδοντικές παθήσεις. Κάποια άτομα έπασχαν από μεσογειακή αναιμία ή ήταν φορείς της νόσου.

Γυναίκα 48-50 ετών η οποία σιτιζόταν καλά με άφθονες πρωτεΐνες, έπασχε όμως από αρθρίτιδα

Ιατρικά σκεύη και σύνεργα από τα Άβδηρα

Οι ανασκαφές από την αρχαία πόλη των Αβδήρων μας έχουν δώσει μια σειρά φαρμακευτικών σκευών και ιατρικών εργαλείων τα οποία δείχνουν την άσκηση των επαγγελματιών του ιατρού και του φαρμακοποιού στην πόλη. Ο χώρος στον οποίο βρέθηκαν τα πιο εξειδικευμένα από αυτά, θα μπορούσε να ήταν ιατρείο ή οικία ιατρού, ενώ τα υπόλοιπα είναι πολύ πιθανόν ότι ανήκαν στον εξοπλισμό μιας απλής κατοικίας.

Τα μικρού μεγέθους δοχεία με το αμφικωνικό σώμα προορίζονταν για φαρμακευτικά σκευάσματα, κυρίως **λύκιοι**. Χρονολογούνται από τον 3ο έως τον 1ο αι. π.Χ.

Τα κάθε είδους οστέινα και χάλκινα κοχλιάρια ήταν δοσομετρητές φαρμάκων, ενώ ένα από αυτά που έχει την μορφή ηθμού (σωρωτηριού) είχε χρησιμοποιηθεί για την διήθηση (σούρωμα) κάποιας ουσίας, προκειμένου να παρασκευαστεί φάρμακο.

Αρκετά χάλκινα ιατρικά εργαλεία (νυστέρια, άγκιστρα, ωτογλυφίδες, σπαθομήλες, λαβίδες κλπ.) βρέθηκαν σε κατοικίες των πρώτων μετα-

χριστιανικών αιώνων. Ο χειρισμός τους απαιτούσε μεγάλη ακρίβεια ώστε να έχουν την αναμενόμενη αποτελεσματικότητα. Αρκετά παρουσιάζουν την ίδια μορφή με τα σημερινά αντίστοιχης χρήσης εργαλεία.

Πολλά από τα σύνεργα και τα σκεύη που προορίζονταν για ιατρικές εφαρμογές, όπως είναι φυσικό, κάλυπταν περισσότερες ανάγκες. Στην κατηγορία αυτή ανήκει ένας τύπος αγγείων που ονομάζονται «θήλαστρα» και χρησιμοποιούνταν τόσο για το τάισμα των βρεφών, όσο και για την φροντίδα των ασθενών και των ανήμπορων ηλικιωμένων. Μεγάλο εύρος στην χρήση τους είχαν και σκεύη που χρησιμοποιήθηκαν για τον καλλωπισμό, όπως είναι τα μολύβδινα κιβωτίδια που βρέθηκαν σε τάφους και

ερμηνεύονται ως κοσμηματοθήκες ή θήκες ψιμμυθίων (καλλυντικών), αλλά το ερμητικό τους κλείσιμο τα καθιστά ιδανικά δοχεία για φύλαξη φαρμάκων. Το ίδιο συμβαίνει με τις σπλεγγίδες, τα ψαλίδια και τα εγχειρίδια, η πολλαπλή χρήση των οποίων είναι αναμφισβήτητη.

Η «ασθένεια» του Δημόκριτου

Στα Άβδηρα επικρατεί μεγάλη αναταραχή. Ο κόσμος είναι θορυβημένος. Η αιτία; Μια παράξενη ασθένεια που έπληξε τον Δημόκριτο. Η Βουλή και ο Δήμος ανησυχούν, καθώς εικάζουν ψυχική και νοητική διαταραχή. Συντάσσουν λοιπόν επιστολή προς τον σπουδαιότερο γιατρό της εποχής, τον Ιπποκράτη.

Οι άρχοντες αναφέρουν με ακρίβεια τα συμπτώματα: «Ξεχνώντας τα πάντα και πριν απ' όλα ποιος είναι ο ίδιος, άγρυπνος μέρα και νύχτα, γελάει και με τα παραμικρά και με τα σπουδαία, πιστεύοντας ότι ολόκληρη η ζωή είναι ένα τίποτα (...). Σηκώνεται συχνά τη νύχτα και, μόνος του, σιγοτραγουδάει. (...) Καμιά φορά λέει ότι ταξιδεύει στο άπειρο και ότι υπάρχουν αναρίθμητοι Δημόκριτοι, ίδιοι με αυτόν. Έτσι ζει και το χρώμα του είναι αλλοιωμένο όσο και η σκέψη του».

Ο Ιπποκράτης αποδέχεται την πρόσκληση και σπεύδει στα Άβδηρα. Καθώς είναι υποψιασμένος για την πλάνη των Αβδηριτών αποποιείται την μεγάλη αμοιβή των 10 ταλάντων που του προσφέρει η πόλη. Καλού – κακού ωστόσο, παραγγέλνει να του ετοιμάσουν διάφορα φάρμακα, ισχυρά και ηπιότερα, ώστε να είναι σε θέση να καλύψει όλες τις δυνατές περιπτώσεις. Φθάνει στο σπίτι του Δημόκριτου που βρίσκεται κοντά στα τείχη της πόλης και αντικρίζει τον φιλόσοφο μόνο του, καθισμένο σε μια πέτρα κάτω από έναν πυκνό πλάτανο, μ' ένα χειρόγραφο στα γόνατα, λιπόσαρκο, κατάχλωμο, με μακριά γένια. Γύρω του βρίσκονταν διάφορα ζώα σφαγμένα και ανοιγμένα. Ο Δημόκριτος άλλοτε έγραφε και άλλοτε εξέταζε τα σπλάχνα τους.

Στη συζήτηση που ακολούθησε ανάμεσα στους δύο άνδρες αποδείχτηκε ότι ο Δημόκριτος δεν έπασχε από τίποτα οργανικό, ήταν πνευματικά διαυγής και ότι τη συγκεκριμένη στιγμή ανέτεμνε ζώα για πειραματικούς σκοπούς. Όσον αφορά τους «αναίτιους» γέλωτες, αυτοί οφείλονταν στην αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά και απερισκεψία των συμπολιτών του. Σάρκαζε δηλαδή τα διάφορα ελαττώματα και χλεύαζε τον τρόπο της ζωής τους.

Πήλινη κεφαλή από τα Άβδηρα.

Παριστάνει γενειοφόρο άνδρα που γελάει και θα μπορούσε να αποδίδει τον Δημόκριτο

Ύστερα από την παρατήρηση αυτή, η γνωμάτευση του Ιπποκράτη προς τους Αβδηρίτες ήταν η εξής: «Μεγάλη χάρη σας χρωστώ για την πρόσκλησή σας γιατί είδα τον Δημόκριτο, τον σοφότερο, τον μόνο που έχει τη δύναμη να σωφρονίσει τους ανθρώπους».

Οι γέλωτες που τόσο θορύβησαν τους συμπολίτες του αποτελούσαν στοιχείο της ιδιοσυγκρασίας και της στάσης ζωής του φιλοσόφου, τον χαρακτήριζαν

δε τόσο πολύ, ώστε του δόθηκε το προσωνύμιο «Γελασίνος» δηλαδή γελαστός, χαρακτηρισμός που ενισχύεται από την άποψή του ότι η ευθυμία αποτελεί στόχο για τη ζωή του κάθε ανθρώπου.

Αφαίμαξη για θεραπευτικό σκοπό

Copyright © 2013 ΥΠΑΙΘΠΑ – Γενική Γραμματεία Πολιτισμού – ΛΑ΄ Εφορεία
Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Ξάνθης

Αρχαιολογικό Μουσείο Αβδήρων τηλ.: 25410-51003, fax: 51783, e-mail:
laepka@culture.gr

Κείμενο – σχεδίαση – σύνθεση φυλλαδίου: Κωνσταντίνα Καλλιντζή

Ηλεκτρονική επεξεργασία εικόνων: Αλέξανδρος Σπυρίδης

Φωτογραφίες ανασκαφής και εκθεμάτων του Μουσείου Αβδήρων: Αρχείο
ΛΑ΄ ΕΠΚΑ

Εκτύπωση: Αιχμή GRAPHICS

Χορηγία εκτύπωσης φυλλαδίου: «ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ» ΠΟΛΥΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΞΑΝΘΗΣ ΑΕ

Το φυλλάδιο διανέμεται δωρεάν

Ο Αχιλλέας περιποιείται τραύμα του Πατρόκλου